

mišljenja i komentari

Kraj povijesti

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Houses rise and fall, crumble, are extended, are removed, destroyed, restored, or in their place is an open field, or a factory, or a by-pass. (T. S. Eliot, *The Four Quartets*)

Prvi put sam čvrsto glavom udario u povijesno kada sam, a ima tome već dvadesetak godina, došao na zamisao kako bi bilo lijepo obilježiti 50. godišnjicu Instituta za medicinska istraživanja i medicinu rada (IMI) nečim vrijednim i trajnim. Predložio sam dakle da tiskamo knjigu u kojoj bi IMI-jevci napisali nešto o svom životu i radu, u Institutu napose.¹ Lake li zadaće! Nisam čvrsto postavio granice ni dužini ni temi, pa je svatko mogao pisati o onome što hoće: mogao je napisati svoju biografiju, mogao se osvrnuti na kakvu zgodu, mogao je iznositi svoje mišljenje i pisati o svojim stavovima, mogao je – ukratko – pisati o svemu što hoće, a da opet ne kaže ni riječi o onome što neće da se zna.

Prvo nitko nije htio pisati. Onda je stigao tekst sjećanja na rad s laboratorijskim životinjama, zatim tekst o radu u Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji. Strpljivo sam čekao tekstove, bodrio autore da bi se – kad je sve već bilo gotovo – na tekstove i autore okomili recenzenti: kako se ovaj usuđuje pisati o ovome, a onaj o onome... Riječju, nastao je opći krkljanac u kojem sam ja – ni kriv ni dužan – bio na udaru svih i svakoga. Koliko me je to sve živaca stajalo neću ni govoriti.* Mnogo mi je puta došlo da dignem ruke od svega i svoje skromne snage usmjerim na nešto pametnije. Pa ipak, nisam to učinio iz dva razloga. Prvi je da nikad ne odustajem lako: svaki put kad se nađem pred teškoćama pomislim da sam prebrodio i mnogo teže u životu. Drugi je razlog, možda presudniji, da sam osjećao dužnost prema svom narodu i njegovoj povijesti da nešto iza sebe ostavim. Jer to nije knjiga samo o jednom institutu nego i o znanosti i znanstvenicima u jednom vremenu.

Povjesničar će za dvije stotine godina otvoriti arhive, potražiti naše znanstvenike po novinama – i neće ih naći. Potražiti će ih na sačuvanim snimkama televizijskih emisija – i jedva će pronaći dvojicu ili trojicu. Na kraju će pogledati knjige. U njima će pronaći samo šturu podatke (godina rođenja i smrti, kada je i gdje diplomirao, broj radova i sl.). U arhivama instituta ili fakulteta u kojem je radio pronaći će molbu za posao uz, ako je nađe, šablonski napisano mišljenje o sposobnosti kandidata. Od pisama neće pronaći ništa, jer za razliku od čovjeka 19. stoljeća koji se sveudilj dopisivao (iza Friedricha Wöhlera ostalo je 10 000 pisama!), čovjek našeg vremena telefonira ili šalje kratke poruke e-poštom koje nitko ne čuva ni u kakvom obliku. Na kraju našem povjesničaru iz budućnosti neće ostati drugo nego da svoju "Povijest hrvatske znanosti u 20. stoljeću" utemelji na gore spomenutoj knjizi i na mojim člancima u ovoj rubrici. Da, dobro ste pročitali: ne mogu poreći da i drugi pišu, ali može li

se iz njihova pisanja razumjeti duh vremena, može li se na temelju spomenica i osmrtnica napraviti portret živoga čovjeka, uglednog ili manje uglednoga znanstvenika 20. ili 21. stoljeća. Svatko tko je sudjelovao na znanstvenom skupu o bivšim znanstvenicima mogao se osvjedočiti kako se teško i mukotrpno skupljaju podatci o ljudima kojih više nema među nama. Još će biti teže budućim naraštajima.

Jer povjesničar će u budućnosti moći pisati studije o Janici Kostelić, o nogometašu Kranjčaru, o nekom čovjeku s ulice koji je postao preko noći zvijezda jer je pristao da pokaže svoje genitalije u Big Brotheru. Nešto novo. Ne baš – jer svako doba ima svoje interese. Danas recimo nije teško pisati povijest ratovanja (jer se zna tako-reći kada je ispaljen svaki hitac i koga je pogodio), no izuzetno je teško pisati povijest običnog života. Kolike su bile cijene pšenice, raži i ječma u toj i toj godini – pitanja su na kojima povjesničari lome koplja, naprosto zato što tada nikoga nije zanimalo da to zabilježi. Oni koji su znali pisati (a takvih je bilo malo) bavili su se pjesništvom, filozofijom, pravom i diplomacijom: pod njihovo je pero cijena kruha došla samo onda kada su oni koji nisu znali pisati izašli na ulice.

Tako je i s kroničarima našega vremena, novinarima. Znanstvenik dolazi pod njihovo pero istom ako se oko njega može isplesti kakav skandal. Znanstvenici idu pred Sabor s metlama da bi se tužili na niske plaće, no osim o metlama nema se o čemu drugom pisati: ništa nije razbijeno, zapaljeno, nitko nije namlaćen ni premlaćen. Dode čovjek iz Australije da napravi reda na jednom našem institutu, a naši se ne daju pa ne daju (tema za vestern). Jedan drugi hoće napraviti znanstveno-ugostiteljski objekt, a javnost tek treba shvatiti da taj dolazi iz bijeloga svijeta bez dolara (eura) u džepu. To je ono što ostaje iza nas. To je građa, corpus, na kojoj će budućí povjesničari graditi svoje teorije. Ali do kakvog god zaključka da dođu, razumjet će kako naše doba nije doba povijesti.

Kako – i zašto.

Nekoć je svaki čovjek koji je držao do sebe napisao autobiografiju. Drugi su pak nastojali iza sebe ostaviti djela koja će ih stoljećima nadživjeti – sjetimo se samo Horatijevih stihova "*Exegi monumentum aere perennius*" ("*Podigao sam spomenik od mjedi trajniji*"). Čovjek našega doba nije takav. Sve postaje potrošna roba: namještaj, kuće, zgrade, umjetnička djela, pjesme, filmovi, knjige, rezultati znanstvenih istraživanja... Sve je napravljeno zato da zabljesne na nebu i ugasi se što brže – da bi dalo mjesta nekim drugim zvijezdama. Odbacuju se trajne, tradicionalne vrijednosti u korist nekog pomodnog hira: danas je šik biti homoseksualac, jer su heteroseksualni odnosi već passé. Na takvom skliskom tlu neprestane mijene doista je teško napraviti nešto trajno, nešto što će obilježiti naše vrijeme. Zato i nemamo povijesti.

Literatura:

1. N. Raos (ur.), IMI očima suradnika, Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb, 1999.

* Da sam o svemu tome pisao, ali za sebe, otkrio sam u jednom svom rukopisu iz ladice. Nije za objavljivanje, pa ipak ne mogu odoljeti da iz njega ne citiram jednu rečenicu: "Na kraju se diskusija svela na raspravu o liku i djelu tog suradnika (njegovi bračni odnosi i sl.), pa čak i na to da je u laboratoriju držao mačke koje su izvoljevale tamo mokriti (*de urinae felis disputo*...)."